

УДК 340.1

 DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883817>
О.А. МАРУЩАК,

доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права
 Чернігівського національного технологічного університету,
 кандидат юридичних наук, доцент, м. Чернігів, Україна;
 e-mail: alexandr_mrs@ukr.net;
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6153-9868>

ЩОДО СУЧАСНОГО РОЗУМІННЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ІДЕОЛОГІЇ

О.А. MARUSHCHAK,

Ass. Professor, Chair of Theory and History of State and Law, Constitutional Law,
 Chernihiv National University of Technology, Ph.D. in Law, Associate Professor,
 Chernihiv, Ukraine; e-mail alexandr_mrs@ukr.net;
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6153-9868>

CONCERNING THE MODERN UNDERSTANDING AND MEANING OF IDEOLOGY

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. Спостерігається відновлення інтересу суспільства та наукової спільноти до ідеології. У при-
 змі демократизації та лібералізації суспільства, по відношенню до поняття "ідеологія" існує певна недовіра та скеп-
 тицизм, пов'язані з ХХ століттям, коли з ідеологією асоціювали виключно недемократичні режими, а після падіння
 яких відбувалась повне відкидання та ігнорування даного поняття. Це пов'язано, в першу чергу, з недостатньою ін-
 формаційністю та обізнаністю стосовно будь-яких ідеологічних основ, що в результаті призвело до недовіри до дано-
 го поняття. Актуальною стає необхідність в якісному дослідженні такого поняття як ідеологія у контексті державного
 функціонування. З огляду на вказане, для правильного, сучасного розуміння та сприйняття, поняття ідеології потре-
 бує якісного, поглибленого аналізу. **Завданнями** статті є аналіз дефініції "ідеологія", встановлення еволюційного
 шляху, впливу і взаємозв'язку ідеології в різних проявах: філософському, релігійному, державно-правовому та ідео-
 логічному плюралізмі. **Методи дослідження.** Історичний та порівняльно-правовий метод дозволили прослідкувати
 еволюцію ідеології від філософського початку базового елементу державного функціонування. Структурний та сис-
 темний методи забезпечили дослідження ідеології, як складного багатогранного поняття. Та логіко-правовий метод
 щодо доцільності та правочинності використання даного поняття в сучасних реаліях. **Результати.** Встановлено, що
 ідеологія пройшла великий шлях еволюції. Базовою основою ідеології являється філософія, яка пройшла крізь всі
 етапи, і наразі також залишається цією ідейною основою. Одночасно складовою структурною і наступним історичним
 етапом являється релігійна основа ідеології, яка була трансформована із філософської. Вона також залишається ак-
 туальною, і це навіть не стосується виключно теократичних і клерикальних держав, оскільки релігійні норми стали
 базисом моральних основ суспільства. Показано, що сучасною основою будь-якої ідеології є її правова основа, яка
 закріплює і принципи життєдіяльності держави і суспільства, і одночасно являється основним елементом формуван-
 ня правосвідомості. Особливим ідеологічним феноменом являється концепція ідеологічного плюралізму, яка дуже
 якісно маскує ідеологічну основу держави. **Висновки.** Визначено, що поняття ідеології (в контексті держави) дуже
 багатогранне, і використовується для визначення та характеристики як комплексної категорії, так і для окремих її
 елементів. Виходячи з політичної ситуації до комплексної ідеології прирівнюють одну її складову (наприклад, полі-
 тичну, правову, релігійну). Держава не може існувати без ідеології, яка є важливим фундаментом державотворення.
 Кожна держава завжди мала і має свою ідеологічну складову, навіть не зважаючи на проголошену деідеологізацію. В
 перспективі розвитку правової науки ідеологія буде зарахована до однієї з базових ознак держави.

Ключові слова: ідеологія; державна ідеологія; право; держава

Problem statement. There is a renewed interest of society and the scientific community to ideology. In the context of the
 democratization and liberalization of society, there is a certain distrust and skepticism towards the concept of "ideology",
 which is associated with the twentieth century, when ideology was associated exclusively with non-democratic regimes and
 after the fall of which there was a complete denial and ignoring of this concept. This is primarily due to the lack of information

and awareness of any ideological foundations, which eventually led to distrust of this concept. The need for a qualitative study of such a concept as ideology in the context of state functioning becomes urgent. Given this, for a correct, modern understanding and perception, the concept of ideology requires a high-quality, in-depth analysis. The **purpose** of the article is analyzing the definition of ideology; establish the evolutionary path, influence and relationship of ideology in different manifestations: philosophical, religious, state-legal and ideological pluralism. **Methods** of research. The historical and comparative legal method allowed us to trace the evolution of ideology from the philosophical beginning of the basic element of the functioning of the state. Structural and systemic methods provided research of ideology as a complex multi-faceted concept. Logical-legal method of expediency and validity of the use of this concept in modern realities. **Results.** Ideology has gone a long way in evolution. The basic basis of ideology is philosophy, which has passed through all stages, and now also remains this ideological basis. At the same time, the religious basis of the ideology, which was transformed from the philosophical one, is a structural component and the next historical stage. It also remains relevant, and this does not even apply exclusively to theocratic and clerical States, since religious norms have become the basis of the moral foundations of society. The modern basis of any ideology is its legal basis, which enshrines the principles of the life of the state and society, and at the same time is the main element of the formation of legal consciousness. A special ideological phenomenon is the concept of ideological pluralism, which very qualitatively masks the ideological basis of the state. **Conclusions.** The concept of ideology (in the context of the state) is very multifaceted, and is used to define and characterize both a complex category and its individual elements. Based on the political situation in a complex ideology, one component of it is equated (for example, political, legal, and religious). The state cannot exist without an ideology, which is an important Foundation of the state. Each state has always had and still has its own ideological component, even in spite of the declared de-ideologization. In the future development of legal science, ideology will be considered one of the basic features of the state.

Key words: ideology; state ideology; law; state

Постановка проблеми

Останнім часом спостерігається відновлення інтересу суспільства та наукової спільноти до такої важливої категорії як ідеологія. У призмі демократизації та лібералізації суспільства, по відношенню до поняття "ідеологія" існує певна недовіра та скептицизм, пов'язані з ХХ століттям, коли з ідеологією асоціювали виключно недемократичні режими, а після падіння яких відбувалась повне відкидання та ігнорування даного поняття. Це пов'язано, в першу чергу, з недостатньою інформаційністю та обізнаністю стосовно будь-яких ідеологічних основ, що в результаті призвело до недовіри до даного поняття. Актуальною стає необхідність в якісному дослідженні такого поняття як ідеологія у контексті державного функціонування.

У різні часи ідеологія була та залишається об'єктом дослідження, при цьому залишилось багато невирішених питань. Антуан Дестют де Трасі (Destutt de Tracy Antoine-Louis-Claude, 1997) у своїй знаменитій праці "Елементи ідеології", стверджував, що ідеологія як наука про ідеї зможе дослідити природу людського мислення і виявити реальні потреби людей, вирішивши, таким чином, всі проблеми суспільства [1], при цьому зберігаючи більше філософську основу, без теорії практичного застосування. Значний внесок в дослідження ідеології зроблено Карлом Марксом та Фрідріхом Енгельсом, які заклали в неї переважно негативний сенс, і протиставляли їй наукове знання, метою якого

повинна бути боротьба проти ідеології [2]. В противагу можна навести дослідження Джона Мартіна (Martin John, 2015), який визначав ідеологію як ідеальну форму дійсних відносин [3, с.18]. Дослідження вітчизняних вчених також насиченні протиріччями та плюралізмом у визначенні та розумінні ідеології.

З огляду на вказане, для правильного, сучасного розуміння та сприйняття, поняття ідеології потребує якісного, поглибленого аналізу. Тому метою статті є визначення актуального для сучасних реалій поняття та значення ідеології, а новизна полягає в якісно новому підході до розуміння та значення ідеології, як базисного елементу державного функціонування. Завданнями статті є аналіз дефініції ідеологія, встановлення еволюційного шляху, впливу і взаємозв'язку ідеології в різних проявах: філософському, релігійному, державно-правовому та ідеологічному плюралізмі.

Ідеологія: поняття та структура

Поняття "ідеологія" (як і багато інших) має грецьке походження (грец. idea – прообраз, ідея, і logos – слово, розум, вчення, буквально вчення про ідеї). І довгий час саме таке, буквально, філософське трактування було у суспільстві єдиновірним, що у свою чергу пов'язано з не розповсюдженим використанням даного поняття. У тлумачних словниках минулого, наприклад, було вказано що це частина метафізики або психології, яка міркує про мислення і думки [4, с.8], чи знову ж таки буквально тлумачення,

що ідеологія це світогляд, система поглядів та ідей [5, с.181]. У подальшому, у зв'язку з історичними змінами та еволюцією, в першу чергу, правової та політичної думки, було еволюціоновано й поняття ідеології, а саме – сукупність філософських, політичних, правових, моральних, релігійних та мистецьких поглядів, що характеризують те або інше суспільство, клас, політичну партію [6, с.394; 7, с.394]. Але найголовніше, що в результаті даної еволюції ідеологія стала не просто поняттям, а невід'ємною складовою сучасного світу і важливим елементом державного становлення та функціонування.

Перехід від одного періоду до іншого обумовлений трансформацією кількісних і якісних характеристик суспільної свідомості, причиною якої було зростання технологічної та інтелектуальної потужності людства. Використання, обслуговування та вдосконалення складної техніки і технологій зажадали створення системи масової освіти, яка би забезпечувала підготовку більшої кількості відповідних фахівців. У свою чергу, це призвело до якісного ускладнення соціальної діяльності та духовних потреб людини, зростання її інтелекту та авторитету науки [8, с.125].

На нашу думку, виходячи з визначення та історичних чинників ідеологічної еволюції в ідеології можна виділити такі складові – філософська, релігійна та державницько-правова.

Філософська основа ідеології

Ідеологія, як й інші подібні, широкоохоплюючі поняття, має свій філософський початок. Метою філософії є створення ідеології, тобто штучно створюваних, заданих ідеалів. У свою чергу, ідеали – це цілі, за допомогою яких у свідомості встановлюються керівні основи діяльності людини, а філософія орієнтована на пошук цих цілей.

Філософська спадщина, присвячена проблемам ідеології, здатна вразити своїм обсягом і широтою тем, які зачіпаються. За майже два століття наукової традиції осмислення цього явища виник ряд шкіл і напрямків, що відображають різні підходи до розуміння природи, ролі та місця ідеології в житті суспільства [9, с.210].

У житті суспільства ідеологія існує та функціонує як діалектична єдність сутності і явища. Ідеологія являє собою систему цінностей та ідеалів, що виконують в суспільстві функцію підтримки існуючої політичної системи, що надають мету і сенс буття як окремо взятій людині, так і конкретному соціуму, що є його духовними механізмами організації та самоорганізації, що грають роль "атрактора" на еволюційній стадії

розвитку суспільства і в синергетичних процесах його системних трансформацій [10, с.68].

Взаємини між філософією та ідеологією в історії та житті – це ціла "драма" довжиною вже близько двох з половиною десятиліть століть. Діапазон цих взаємин вкрай широкий: від вихідної нерозрізненості "думки" та "ідеї" в античності до їх розбіжності в новому часі, всередині якого виявляється своє "коло": від радикального протиставлення філософії та ідеології до їх нового зближення, аж до їх епохального злиття в "революційній теорії". Далі цикл відтворюється через усі "сучасні" версії епістемологічної та політичної деідеологізації до нових колізій "розходження-зближення" філософії та ідеології в постмодерні. Складне переплетення "роботи думки" та "роботи з ідеями" в радикальному постмодернізмі часто нагадує рух до вихідного синкретизму [11, с.13–14].

Дослідження становлення філософії ідеології потребує окремого ґрунтовного дослідження, але можна зробити висновок що з часом ідеологія, створена філософією, розчиняється в культурі, релігії, праві та ін. Саме філософія має пріоритет перед ідеологією оскільки вона задає цілі і засоби, забезпечуючи можливість появи ідеології. Не дивлячись на видозмінення, філософська складова завжди буде залишатись основою ідеології.

Релігійна основа ідеології

Наступна віха в формуванні ідеології, пов'язана історично з укріпленням позицій релігій, та становленням теократичних держав (Священна Римська імперія, Візантійська імперія, халіфати та ін.). Філософська основа ідеології перейшла до релігійної, відбулось одночасне об'єднання і взаємозаміна, і як результат становлення нових ідеологічних принципів, які формували і суспільну свідомість, і державну політику.

Ніколо Макіавеллі, якого можна вважати одним із засновників концепції комплексної, державної ідеології, у своїй знаменитій праці "Государ" такі держави називав церковними, і стверджував що держави ці спираються на освячені релігією підвалини, настільки потужні, що вони підтримують государів при владі, незалежно від того, як ті живуть і вчиняють. Тільки там государі мають владу, але її не відстоюють, мають підданих, але ними не керують; і однак же на владу їх ніхто не зазіхає, а піддані їх не обтяжуються своїм становищем і не хочуть, та й не можуть від них відпасти. Так що лише ці государі незмінно перебувають в благополуччі та

щасті [12, с.68].

Світ у XXI ст. відчуває нові прояви напруги між правом і релігією, що стають практично щоденною буденністю. Постійні дебати залучають все ширше коло учасників й аргументів, однак все гостріше проявляється необхідність знаходити шляхи для примирення не тільки права та релігії, але й національного права конкретної держави з релігійними правовими системами ("релігійними правовими спільнотами"). Насправді, якщо зіткнення права та релігії ставить питання віри й ідентичності, то зіткнення між релігійним правом і державним правом сприяє подальшому поглибленню цих конфліктів, часто переносючи відповідні вимоги на рівень юридичних структур, надаючи їм формальне закріплення, переводячи на мову права [13, с.140]. Як результат, релігія повною мірою перестала якісно виконувати свої ідеологічні функції. Цю роль на собі прийняла ідеологія, яка стала самостійним феноменом. Вона інституціоналізувалася, і сучасність вже не мислиться без неї [8, с.125].

Забігаючи наперед, треба сказати, що вплив церкви та релігійні вчення, як і у випадку з філософією, видозмінюються та трансформуються у нові ідеї, правові та політичні. Але станом і на сьогодні залишаються як теократичні держави, так і клерикальні, де саме релігія являється базовою ідеологічною основою.

Ідеологія, як базова складова державного функціонування

Якщо виходити з логічно-історичного "ланцюга", то на заміну релігії прийшла ідеологія, яка стала складовою основою державного функціонування і духовно-морального життя суспільства. Зіткнення традиційного релігійного світогляду і нового-світського породило переконання в існуванні синтезуючого рівня знань, заснованих на вірі і науці, але не в схоластичному її варіанті, а в раціоналістичному, характерному для нової епохи. Таким рівнем знань визнається ідеологія. З тих пір основним трактуванням поняття "ідеологія" стає сукупність ідей, що спотворюють реальність, використовують при цьому науковий інструментарій та орієнтують суспільство на зміни в заданому напрямку.

Коли мова іде про ідеологію в контексті держави, наука оперує такими поняттями, як державна ідеологія, правова, політична, державотворча, державницька, загальнонаціональна та ін. Із чим пов'язане таке різноманіття? На нашу думку, є два фактори. По-перше, як ми вже згадували, існує скептицизм та недовіра, які викли-

кані діяльністю реакційних режимів ХХ століття, і це відноситься, в першу чергу, безпосередньо до таких категорій, як ідеологія і державна ідеологія, і як результат – пошук альтернативних понять. По-друге, це наукова діяльність. В результаті досліджень еволюції держав, державознавства і правової думки, у науковому просторі з'явилися як нові ідеологічні категорії, так і ідеологія, що як цілісна категорія набула якісного наповнення та змістового значення. І дане різноманіття вносить цю саму плутанину, оскільки ідеологія (саме як категорія) завжди була об'єктом критики.

На думку багатьох фахівців, сприйняття ідеології як якоїсь універсальної ідеї або світогляду, що відображають єдину систему поглядів або певний суспільний устрій ("російська ідея", "капіталізм", "комунізм" та ін.), є анахронічним і неефективним [14, с.73]. У науковому просторі навіть з'явилась нова категорія – деідеологізація [15, с.195–196]. Також варто зазначити про інший стереотип, який існує у суспільстві, що в демократичних, цивілізованих країнах не існує будь-яких ідеологій.

Для спростування цієї теорії, яскравим прикладом можуть виступати Сполучені Штати Америки. Багато хто вважає Сполучені Штати Америки суто прагматичною країною, не обтяженою багатою духовною спадщиною та ідеологічними традиціями. Це вкрай спрощене уявлення. Сьогодні, звільняючись від вульгарно-економічного детермінізму минулих десятиліть, ми починаємо більш глибоко усвідомлювати значення духовних, морально-моральних та ідеологічних факторів у суспільному розвитку різних країн і регіонів. Величезну роль зіграли вони й в історії США [16, с.222]. Ця думка базується на ототожненні державної та політичних ідеологій, і, відповідно, на плюралізмі останніх. Аналізуючи досвід США, можна визначити, що в основі усього державно-політичного механізму лежить ідеологія ліберальної демократії, а американська ідея є досить яскраво вираженою через концепції індивідуалізму, "відкритого суспільства", "плавильного котла" ("melting pot") і реалізується в пануванні ринкових відносин у всіх суспільних сферах – економічній, політичній, соціальній [17, с.270]. Основи ідейного плюралізму в Сполучених Штатах Америки були визначені вже на першому етапі їх історії. Теоретичним джерелом американських ідейних традицій стала ідеологія Просвітництва, з якої тоді вийшли й обидві головні американські ідеології – лібералізм і консерватизм [16, с.222]. Також варто приділити

увагу лівим ідеологіям, які у суперництві з консерватизмом і лібералізмом грали, в першу чергу, роль подразників, що змушували обох ідеологічних гігантів модернізувати свої інтеграційні доктрини і механізми. Але це не повинно применшувати впливу лівих ідеологій, адже конкуренція з їх боку не дозволяла лібералізму та консерватизму перетворитися в ідеологічно-монополії, приречені на загнивання і все менш корисні для суспільства [16, с.224]. На сьогодні на теренах США стає актуально ідеологія палеоконсерватизму, цей анти-істеблішментський штаб радикального консерватизму надав "інтелектуальні боєприпаси" широкому колу агентів і ідеологічних сил, що кидають виклик панівному ліберальному порядку на національному та міжнародному рівнях, позиції, які в різний час резонували з політичними рухами, включаючи Рух Чаювання (The Tea Party movement), Альтернативні праві, альт-праві (Alt-Right) і Трампізм. Аналіз починається з викладу Палеоконсерватизму, що базується на критиці сучасної ліберальної демократії та глобального ліберального управління в контексті трансформації американських правих та ідеологічної боротьби з неоконсерватизмом із початку 1980-х років. Неонаціоналістичний порядок, що відстоюється палеоконсервативними інтелектуалами у відповідь на передбачувані наслідки мультикультуралізму, неоліберальної глобалізації та інтернаціоналістської зовнішньої політики, розкриває інтелектуальний проект набагато більш змістовний, складний і всеосяжний, ніж його часте зведення до "популізму". Бо на карту в цій політиці поставлені не тільки демократичні завоювання ХХ століття, але й політична територія, на якій домінуючі політичні концепції знову об'єднуються і представлені за сенс і майбутнє людського співіснування в умовах глобалізації [18, с.28].

Повертаючись до питання релігії, як ми вже вказували, відбулось видозмінення та трансформація, і в деяких країнах релігія так і залишилась базовою ідеологічною основою.

Яскравими прикладами тут являються Ісламська Республіка Іран (сама офіційна назва держави вже проголошує свою релігійну основу), яка має державну релігію, а саме іслам шиїтського толку джафаритського мазхаба. Не дивлячись на наявність Конституції і проголошення принципу розподілу влад, ключову роль у державному управлінні відіграє саме духовенство. Згідно ст.57 Конституції, "управління Ісламською Республікою Іран здійснюєть-

ся законодавчою, виконавчою і судовою владою, які функціонують під контролем абсолютного правління імама" [19, с.20]. Варто відзначити, що релігія в Ірані впливає не тільки на державне функціонування, але й на абсолютно всі інститути суспільного життя і являється моральною основою.

В якості протилежності, можна навести, як приклад, Республіку Індонезія, яка також є яскравим прикладом ідеологічної держави. В 1945 році, в процесі створення Конституції, була скликана спеціальна комісія для розробки ідеологічних основ держави. І не зважаючи на тиск мусульманських еліт (88 % населення Індонезії сповідує іслам), Шаріат не було закріплено на конституційному рівні. У свою чергу, було знайдено консенсус, у вигляді фіксації принципу монотеїзму – віри в єдиного Бога. Також "Панчасіла" (таку назву отримала Індонезійська ідеологія (з санскриту – панча – п'ять, сила – основи), проголошує справедливу і цивілізовану гуманність, єдність держави, демократія та реалізація соціальної справедливості.

Таким чином, ми бачимо яскравий приклад лібералізації релігійного суспільства, де велику увагу приділяють принципу справедливої та цивілізованої гуманності, яка позиціонує право як інструмент для реалізації людського добробуту [20, с. 6]. І якщо у випадку з Іраном, де релігійні ідеали фіксуються на законодавчому рівні, то Індонезія являється прикладом об'єднання релігійних, моральних і правових ідеалів і як результат створення збалансованої ідеології.

Державна влада, що опирається тільки на насилля і примус, не міцна та недовговічна, оскільки породжує в суспільстві зростаючу протидію. Тому вона об'єктивно потребує ідеології, тобто системи ідей, тісно пов'язаних із інтересами пануючого суб'єкта. За допомогою ідеології влада пояснює й виправдовує свої цілі та завдання, методи і способи їх досягнення, виконання. Ідеологія забезпечує владі певний авторитет, доводить тотожність її цілей народним інтересам і цілям [21, с.135]. На сьогодні видається безперечним те твердження, що стабільний стан ідеосфери будь-якої держави є одним із найважливіших умов його цілісності, запорукою ефективного державного управління, а також багато в чому тим необхідним елементом, який визначає духовно-моральне здоров'я суспільства. Вірно й зворотнє: руйнування ідеологічного поля, втрата ціннісних орієнтирів, цілепокладаючих сенсів, перспектив розвитку згубні для держави та суспільства [22, с.79]. Також

нами вже було встановлено, що ідеологічна функція держави являється однією з основних і беззаперечних [23, с.29].

Принизливі трактування ідеології як "помилкової свідомості" (К. Маркс), "жалюгідного міфотворчості" (У. Матц), змінювались міркуваннями про необхідність ідеології, її життєво важливих для суспільного організму функцій (Ю. Волков, А. Кольєв). Тим часом у нинішню епоху глобалізму і посилення культурного плюралізму ставиться проблема розмивання національної ідентичності (С. Хантінгтон), у зв'язку з чим лунають здебільшого справедливі заклики реанімувати інститути, явища, які пов'язані з усім національним [24, с.1548–1549]. Ідеологія впливає на всю сукупність соціальних відносин, визначає глобальний розвиток сучасного людства. Вона є багатограним явищем, що з'єднує сукупність соціальних поглядів і етичних установок, системи цінностей та політичних орієнтацій [9, с.210].

В контексті дослідження необхідно приділити увагу такому важливому елементу, як правова ідеологія. Правову ідеологію можна визначити як розроблену й втілену на теоретичному та практичному рівнях обґрунтовану наукову систему, яка систематизує уявлення суспільства про правову реальність, створює правові цінності й цілі, формує та впливає на правосвідомість людини, розвиток суспільства і держави.

Виходячи з дефініції, можна прослідити й провідні функції правової ідеології, а саме: здійснення впливу на формування й еволюцію правової, політичної та моральної свідомості, світогляду та загальної культури індивідів, на зміцнення в суспільстві правових знань, піднесення престижу та авторитету держави, права та законодавства, формування уявлень, пропозицій, принципів і рекомендацій щодо вдосконалення правових відносин, норм й інститутів [25, с.9].

Процес еволюції правової ідеології ґрунтується на низці таких чинників, як: верховенство права, пріоритет прав і свобод громадян, принцип розподілу влади, належний рівень правової культури, соціальний компроміс, політичний плюралізм і морально-етичний потенціал суспільства тощо. При цьому сучасна правова ідеологія базується на системі теорій, ідей і принципів: теорії соціальної правової держави, принципу поділу влади, теорії народного суверенітету, визнання пріоритету загальнолюдських цінностей над класовими, принципу верховенства права, переваги загальноновизнаних норм міжнародного права над нормами національного права тощо [26, с.16].

Правова ідеологія являється базовим елементом комплексної ідеології, яка, по-перше, закріплює основні правові принципи життєдіяльності держави і суспільства, по-друге, являється основним елементом формування правосвідомості. Варто сказати, що правова ідеологія існує у будь-якому суспільстві. Вона може не відповідати загальноприйнятим стандартам правових цінностей, а її вплив може мати негативні наслідки.

Ідеологічний плюралізм за Конституцією України

За загальною тенденцією формальну відмову від ідеології, яку проголошують сучасні країни, такому ж прикладу прослідувала й Україна, закріпивши це на законодавчому рівні, в Конституції України 1996 року, а саме стаття 15 – "Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності", а ч.2, статті 15 проголошує "Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова". Тобто, за Конституцією України гарантією цього самого багатоманіття являється заборона на державному рівні визнавати будь яку ідеологію обов'язковою, що, у свою чергу, не виключає дотримання ідеологічних концепцій та принципів.

Такі конституційні принципи, відповідно, формують конституціоналізм (варто зазначити, що поняття конституціоналізму має декілька значень). У даному випадку ми розглядаємо конституціоналізм як політико-правову ідеологію. Також існує теорія про ототожнення понять конституційної та правової ідеології [27, с.25, 27]. Тобто, ту систему цінностей, яку проголошує конституція, можна вважати ідеологією.

Держава і право, безперечно, мають свою традиційну конституційну основу, адже саме Конституція є тією інституцією, яка характеризує державу та показує рівень правової культури нації [28, с.110]. У свою чергу, конституційні засади розвитку правової системи активно впливатимуть на формування новітнього праворозуміння, виступатимуть істинними критеріями оцінювання поведінки, багатоманітної діяльності людей в умовах все ще перехідного періоду, який характеризується об'єктивними та суб'єктивними труднощами на шляху України до справедливої демократії, загального прогресу держави та побудови ефективної правової системи [28, с.112]. Це логічно впливає із зарубіжного досвіду державотворення. У будь-якій правовій демократичній державі першочерговим

завданням є захист основних прав, свобод і законних інтересів особистості та громадянина, в тому числі від правопорушень з боку органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб [29, с.1]. Досвід створення Європейської Співдружності показує також спроби пошуку єдиної ідеології. Загальні обриси її окреслюються не лише в ідеях "Європи", "спільного дому", демократії, соціальної та правової держави, але й базуються на етнічному плюралізмі та полікультурності європейського суспільно-політичного простору [17, с.270].

Також, таке саме мається й у зв'язку зі змінами [30] до Конституції України стосовно незворотності європейського та євроатлантичного курсу України. Були породжені нові дискусії, стосовно відповідності вказаних змін принципу ідеологічного плюралізму.

Ідеологічний плюралізм зовсім не означає "кінець ідеології". Він передбачає існування ідеологічного концепту особливого типу "загальнонародної" або "загальнонаціональної" ідеології, часто визначається як "ідеологія національних інтересів", або "ідеологія національної злагоди". Особливості цієї ідеології такі: еклектична за змістом; популістсько орієнтована; знаходиться поза боротьбою "традиційних" політичних ідеологій; знаходиться (хоча би ззовні) поза боротьбою класів; покликана підтримувати соціальний мир і консенсус еліт; пояснювати і виправдовувати дії влади; консолідувати суспільство для вирішення завдань внутрішньої та зовнішньої політики. Не можна виключати, що в перспективі ситуація зміниться і майбутня глобальна ідеологія покінчить з ідеологічним плюралізмом [31, с.87]. Ідеологія є складною духовною структурою. Вона складається з певної теоретичної основи – системи політичних, правових, релігійних, філософських поглядів на соціальну дійсність, суспільство і взаємини людей, а також програми дій та механізмів поширення ідеологічних установок серед населення, створеної цією системою [32, с.32].

Висновки

1. До поняття "ідеологія" існує недовіра, ко-

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Destutt de Tracy A.L.C. Elements d'ideologie: ideologie proprement dite. Partie I, Ideologie. Paris: Courcier, 1997. 416 p.
2. Маркс К., Энгельс Ф. Избранные сочинения в 9 т. Т. 2. М.: Политиздат, 1985. 509 с.
3. Martin, John. (2015). What is ideology? Sociologia, Problemas e Praticas. DOI: 77.9-32.10.7458/SPP2015776220.
4. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. М.: Рус. яз., 1999. Т. 2: И–О. 779 с.
5. Ушаков Д. Н. Толковый словарь современного русского языка. М.: Аделант, 2014. 800 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В.Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ

рені якої сягають, в першу чергу, ХХ століття, коли з ідеологією асоціювали виключно недемократичні режими і, як результат, сьогодні в суспільстві існує хибне уявлення та розуміння ідеології.

2. Ідеологія пройшла великий шлях еволюції. Базовою основою ідеології являється філософія, яка пройшла крізь всі етапи, і наразі також залишається цією ідейною основою. Одночасно складовою структурною і наступним історичним етапом являється релігійна основа ідеології, яка була трансформована із філософської. Вона також залишається актуальною, і це навіть не стосується виключно теократичних і клерикальних держав, оскільки релігійні норми стали базисом моральних основ суспільства.

3. Поняття ідеології (в контексті держави) дуже багатогранне, і використовується для визначення та характеристики як комплексної категорії, так і для окремих її елементів. Виходячи з політичної ситуації до комплексної ідеології прирівнюють одну її складову (наприклад, політичну, правову, релігійну). Держава не може існувати без ідеології, яка є важливим фундаментом державотворення. Кожна держава завжди мала і має свою ідеологічну складову, навіть не зважаючи на проголошену деідеологізацію. В перспективі розвитку правової науки ідеологія буде захищена до однієї з базових ознак держави.

4. Сучасною основою будь-якої ідеології є її правова основа, яка закріплює і принципи життєдіяльності держави і суспільства, і одночасно являється основним елементом формування правосвідомості. Особливим ідеологічним феноменом являється концепція ідеологічного плюралізму, яка дуже якісно маскує ідеологічну основу держави.

Конфлікт інтересів

Автор статті повідомляє про відсутність будь-якого конфлікту інтересів.

Вираз вдячності

Дане дослідження не отримало фінансової підтримки з боку юридичних або фізичних осіб.

- "Перун", 2003. 1440 с.
7. Советский энциклопедический словарь / научно-редакционный совет: А. М. Прохоров (пред.), М. С. Гиляров, Е. М. Жуков и др. М.: Советская энциклопедия, 1980. 1600 с.
 8. Козырев М. С. Историческое развитие идеологии. *Вестник Костромского государственного университета*. 2014. № 20 (1). С. 122–126.
 9. Щенников В. П., Равочкин Н. Н. Идеологический плюрализм как концептуальная основа устройства современного общества. *Вестник Кемеровского государственного университета*. 2014. № 4 (60). С. 210–215.
 10. Фельдман В. Р. Идеология в традиционном обществе: сущность, содержание, функции. *Вестник Бурятского государственного университета. Социальные и гуманитарные науки*. 2013. № 6. С. 68–71.
 11. Философия и идеология: от Маркса до постмодерна / отв. ред. А. А. Гусейнов, А. В. Рубцов, сост. А. В. Рубцов. М.: Прогресс-Традиция, 2018. 464 с.
 12. Макиавелли Никколо. Государь. Москва: Издательство "Э", 2017. 512 с.
 13. Лук'янов Д. В. Релігійні правові системи в сучасному світі: монографія. Х.: Право, 2015. 352 с.
 14. Гуторов В. А. Современная российская идеология как система и политическая реальность (методологические аспекты). *Полис. Политические исследования*. 2001. № 3. С. 72–82.
 15. Вольтер О. В. Идеология и политика: определение стратегических перспектив развития современного общества. *Вестник Омского университета*. 2013. № 3 (69). С. 193–198.
 16. Согрин В. В. Идеология в американской истории: от отцов-основателей до конца XX века. М.: Наука, 1995. 238 с.
 17. Макаренко О. М. Сутність і роль державної ідеології в розбудові держави в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2012. № 1 (43). С. 268–276.
 18. Jean-François Drolet & Michael C. Williams (2020) America first: paleoconservatism and the ideological struggle for the American right, *Journal of Political Ideologies*, 25:1, 28–50, DOI: 10.1080/13569317.2020.1699717.
 19. Iran (Islamic Republic of)'s Constitution of 1979 with Amendments through 1989. 48 p. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Iran_1989.pdf?lang=en.
 20. Maroni, Sopian Sitepu, Nenny Dwi Ariani. Humanistic Law Enforcement as The Application Of The Application Of The Value Of Justice, Expediency And Legal Certainty Based On Pancasila. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2019. Vol. 22. Iss. 4. P. 1–6. URL: <https://www.abacademies.org/articles/fighting-against-cybercrime-problems-and-prospects-in-ukraine-and-the-world-8181.html>
 21. Теория государства и права: учебник для юридических вузов и факультетов / под ред. В. М. Корельского и В. Д. Перевалова. М.: Издательская группа ИНФРА М-НОРМА, 1997. 570 с.
 22. Краснова Е. А. Идеология российского государства и ее преломление в сознании студенческой молодежи: опыт социологического исследования. *Вестник ЧелГУ*. 2009. № 33. С. 79–82.
 23. Марущак О. А. До питання про класифікацію функцій держави. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 4. С. 25–31.
 24. Гринь М. В. Идеология как социальный феномен: субъективистское рассмотрение. *Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета*. 2014. № 104. С. 1548–1558. URL: <http://ej.kubagro.ru/2014/10/pdf/109.pdf>.
 25. Ситник О. М. Правова ідеологія як складник механізму державно-правового регулювання. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2012. Вип. 56. С. 9–14.
 26. Шевченко А. Є., Ситник О. М. Правова (конституційна) ідеологія як важлива складова державно-правового розвитку України (стаття 2). *Теоретика-методологічні питання правової думки*. 2012. № 8 (11). С. 16–20.
 27. Шаповал В. Становлення конституціоналізму в Україні: проблеми теорії. *Право України*. 1998. № 5. С. 25–29.
 28. Подорожна Т. С. Практична значущість конституційних засад у правовій системі держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Вип. 22. Ч. 1. Том 1. 2013. С. 108–112.
 29. Yunin O., Shatkovskiy Y., Hayrapetyan A., Mishchuk I., Korobtsova D. Foreign Experience of the Organization of the Judicial Settlement of Administrative Disputes and the Current State in Ukraine. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2019. Vol: 22 Issue: 6. P. 1–7. URL: <https://www.abacademies.org/articles/foreign-experience-of-the-organization-of-the-judicial-settlement-of-administrative-disputes-and-the-current-state-in-ukraine-8807.html>
 30. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття

повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07.02.2019 № 2680–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#n6>.

31. Исаков В. Б. Взаимодействие идеологии и права в государственном управлении. *Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право*. 2009. № 2 (4). С. 86–93.
32. Свірський Б. Духовні (ідеологічні) основи конституційного ладу України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 3. С. 31–34.

REFERENCES

1. Destutt de Tracy A.L.C. Elements d'ideologie: ideologie proprement dite. Partie I, Ideologie. Paris: Courcier, 1997. 416 p.
2. Marks, K., & Engel's F. (1985). *Izbrannyye sochineniya v 9 t.* [Selected Works in 9 Vol.]. T. 2. M.: Politizdat (in Russ.).
3. Martin, John. (2015). What is ideology? *Sociologia, Problemas e Praticas*. DOI: 77.9-32.10.7458/SPP2015776220.
4. Dal', V. (1999). *Tolkovyy slovar' zhivogo velikoruskogo yazyka: V 4 t.* [Explanatory Dictionary of the Living Great Russian Language: In 4 vols]. M.: Rus. yaz., T. 2: I–O (in Russ.).
5. Ushakov, D. N. (2014). *Tolkovyy slovar' sovremennogo russkogo yazyka* [Explanatory Dictionary of the Modern Russian Language]. M.: Adelant (in Russ.).
6. Busel, V. T. (Red.). (2003). *Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv, Irpin': VTF "Perun" (in Ukr.).
7. Prokhorov, A. M., Gilyarov, M. S., & Zhukov, Ye. M. et al. (1980). *Sovetskiy entsiklopedicheskiy slovar'* [Soviet Encyclopedic Dictionary]. M.: Sovetskaya entsiklopediya (in Russ.).
8. Kozyrev, M. S. (2014). Istoricheskoye razvitiye ideologii [The historical development of ideology]. *Vestnik Kostromskogo gosudarstvennogo universiteta*, 20(1). 122–126 (in Russ.).
9. Shchennikov, V. P., & Ravochkin, N. N. (2014). Ideologicheskyy plyuralizm kak kontseptual'naya osnova ustroystva sovremennogo obshchestva [Ideological pluralism as a conceptual basis for the structure of modern society]. *Vestnik Kemerovskogo gosudarstvennogo universiteta*, 4(60). 210–215 (in Russ.).
10. Fel'dman, V. R. (2013). Ideologiya v traditsionnom obshchestve: sushchnost', sodержaniye, funktsii [Ideology in a traditional society: essence, content, functions]. *Vestnik Buryatskogo gosudarstvennogo universiteta. Sotsial'nyye i gumanitarnyye nauki*, (6). 68–71 (in Russ.).
11. Guseynov, A. A., & Rubtsov, A. V. (Reds.). (2018). *Filosofiya i ideologiya: ot Marksa do postmoderna* [Philosophy and ideology: from Marx to postmodern]. M.: Progress-Traditsiya (in Russ.).
12. Makiavelli Nikkolo. (2017). *Gosudar'* [Sovereign]. Moskva: Izdatel'stvo "E" (in Russ.).
13. Luk'yanov, D. V. (2015). *Relihiyni pravovi systemy v suchasnomu sviti* [Religious legal systems in the modern world]. Monohrafiya. Kharkiv: Pravo (in Ukr.).
14. Gutorov, V. A. (2001). Sovremennaya rossiyskaya ideologiya kak sistema i politicheskaya real'nost' (metodologicheskiye aspekty) [Modern Russian ideology as a system and political reality (methodological aspects)]. *Polis. Politicheskkiye issledovaniya*, (3). 72–82 (in Russ.).
15. Vol'ter, O. V. (2013). Ideologiya i politika: opredeleniye strategicheskikh perspektiv razvitiya sovremennogo obshchestva [Ideology and politics: determining the strategic prospects for the development of modern society]. *Vestnik Omskogo universiteta*, 3(69). 193–198 (in Russ.).
16. Sogrin, V. V. (1995). *Ideologiya v amerikanskoj istorii: ot ottsov-osnovateley do kontsa XX veka* [Ideology in American History: From the Founding Fathers to the End of the 20th Century]. M.: Nauka (in Russ.).
17. Makarenko, O. M. (2012). Sutnist' i rol' derzhavnogo ideolohiyi v rozbudovi derzhavy v Ukrayini [The essence and role of state ideology in state building in Ukraine]. *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya*, 1(43). 268–276 (in Ukr.).
18. Jean-François Drolet & Michael C. Williams (2020). America first: paleoconservatism and the ideological struggle for the American right, *Journal of Political Ideologies*, 25:1, 28–50, DOI: 10.1080/13569317.2020.1699717.
19. Iran (Islamic Republic of)'s Constitution of 1979 with Amendments through 1989. 48 p. Retrieved from: https://www.constituteproject.org/constitution/Iran_1989.pdf?lang=en.
20. Maroni, Sopian Sitepu, Nenny Dwi Ariani. Humanistic Law Enforcement as The Application Of The Application Of The Value Of Justice, Expediency And Legal Certainty Based On Pancasila. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2019. Vol. 22. Iss. 4. P. 1–6. Retrieved from: <https://www.abacademies.org/articles/fighting-against-cybercrime-problems-and-prospects-in-ukraine-and-the-world-8181.html>

21. Korel'skiy, V. M., & Perevalov, V. D. (Red.). (1997). *Teoriya gosudarstva i prava* [Theory of State and Law]. Uchebnyk. M.: Izdatel'skaya gruppa INFRA M NORMA (in Russ.).
22. Krasnova, Ye. A. (2009). Ideologiya rossiyskogo gosudarstva i yeye prelomleniye v soznanii studencheskoy molodezhi: opyt sotsiologicheskogo issledovaniya [The ideology of the Russian state and its refraction in the minds of students: the experience of sociological research]. *Vestnik ChelIGU*, (33). 79–82 (in Russ.).
23. Marushchak, O. A. (2019). Do pytannya pro klasyfikatsiyu funktsiy derzhavy [On the question of classification of state functions]. *Pravovyy chasopys Donbasu*, (4). 25–31 (in Ukr.).
24. Grin', M. V. (2014). Ideologiya kak sotsial'nyy fenomen: sub'yektivistskoye rassmotreniye [Ideology as a social phenomenon: subjective consideration]. *Politematicheskyy setevoy elektronnyy nauchnyy zhurnal Kubanskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta*, (104). 1548–1558. Retrieved from: <http://ej.kubagro.ru/2014/10/pdf/109.pdf> (in Russ.).
25. Sytnyk, O. M. (2012). Pravova ideolohiya yak skladnyk mekhanizmu derzhavno-pravovoho rehulyuvannya [Legal ideology as a component of the mechanism of state and legal regulation]. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky*, (56). 9–14 (in Ukr.).
26. Shevchenko, A. YE., & Sytnyk, O. M. (2012). Pravova (konstytutsiyana) ideolohiya yak vazhlyva skladova derzhavno-pravovoho rozvytku Ukrayiny (stattya 2) [Legal (constitutional) ideology as an important component of state and legal development of Ukraine (Article 2)]. *Teoretyka-metodolohichni pytannya pravovoyi dumky*, 8(11). 16–20 (in Ukr.).
27. Shapoval, V. (1998). Stanovlennya konstytutsionalizmu v Ukrayini: problemy teorii [Formation of constitutionalism in Ukraine: problems of theory]. *Pravo Ukrayiny*, (5). 25–29 (in Ukr.).
28. Podorozhna, T. S. (2013). Praktychna znachushchist' konstytutsiynykh zasad u pravoviy systemi derzhavy [Practical significance of constitutional principles in the legal system of the state]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya Pravo*, 22(1)1. 108–112 (in Ukr.).
29. Yunin, O., Shatkovskiy, Y., Hayrapetyan, A., Mishchuk, I., & Korobtsova, D. (2019). Foreign Experience of the Organization of the Judicial Settlement of Administrative Disputes and the Current State in Ukraine. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 22(6). 1–7. Retrieved from: <https://www.abacademies.org/articles/foreign-experience-of-the-organization-of-the-judicial-settlement-of-administrative-disputes-and-the-current-state-in-ukraine-8807.html>
30. *Pro vnesennya zmin do Konstytutsiyi Ukrayiny (shchodo stratehichnoho kursu derzhavy na nabuttya povnopravnoho chlenstva Ukrayiny v Yevropeys'komu Soyuzi ta v Orhanizatsiyi Pivnichnoatlantychnoho dohovoru)* [On Amendments to the Constitution of Ukraine (Regarding the Strategic Course of the State to Acquire Full Membership of Ukraine in the European Union and the North Atlantic Treaty Organization)]. *Zakon Ukrayiny* (07.02.2019 No 2680–8). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#n6> (in Ukr.).
31. Isakov, V. B. (2009). Vzaimodeystviye ideologii i prava v gosudarstvennom upravlenii [The interaction of ideology and law in public administration]. *Kontury global'nykh transformatsiy: politika, ekonomika, pravo*, 2(4). 86–93 (in Russ.).
32. Svirs'kyy, B. (2010). Dukhovni (ideolohichni) osnovy konstytutsiynoho ladu Ukrayiny [Spiritual (ideological) foundations of the constitutional order of Ukraine]. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi prokuratury Ukrayiny*, (3). 31–34 (in Ukr.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:
 Форум права: 61 pp. 92–101.

Related identifiers:
 10.5281/zenodo.3883817
http://forumprava.pp.ua/files/092-101-2020-2-FP-Marushchak_10.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2020_2_10.pdf

License (for files):
 Creative Commons Attribution 4.0 International

Received: 01.04.2020
Revised: 08.05.2020
Published: 03.06.2020

Cite as:
Марущак, О. А. (2020). Щодо сучасного розуміння та значення ідеології. Форум Права, 61(2). 92–101. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883817>.

Marushchak, O. A. (2020). Shchodo suchasnoho rozuminnya ta znachennya ideolohiyi [Concerning the Modern Understanding and Meaning of Ideology]. *Forum Prava*, 61(2). 92–101. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883817>.